

مقایسه انگیزه‌ی گردشگری مرزی در شهرستان‌های آستارا و بيله‌سوار

یوسف زین‌العابدین عموقین^۱، لاله نظری ولنی^۲، ابوطالب احمدی ارکمی^۳، حمید پناهی^۴

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۷/۰۵

تاریخ پذیرش: ۹۵/۰۸/۲۱

چکیده

مناطق مرزی در عرصه ملی و بین‌المللی از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند. با وجود اهمیت مقوله مرز و تاریخ طولانی مسافرت انسان به خارج از قلمرو خویش، مفهوم گردشگری مرزی تا به امروز ناشناخته مانده است. در این میان دو شهرستان آستارا و بيله‌سوار با توجه به موقعیت جغرافیایی، واقع شدن در منطقه مرزی (ایران و جمهوری آذربایجان)، برخورداری از جاذبه‌های اکوتوریستی، تاریخی، مذهبی، گمرک و بازارچه‌ی مرزی، توانمندی بالایی در زمینه‌ی گسترش گردشگری مرزی دارند که با خط و مشی و سیاستگذاری مناسب می‌توان از درآمد این بخش در توسعه اقتصادی-اجتماعی منطقه سود جست. در مقاله‌ی حاضر سعی شده ضمن پاسخگویی به این سؤال که «عوامل تأثیرگذار بر تفاوت‌ها و تشابهات انگیزه‌ی گردشگری در دو شهرستان مرزی آستارا و بيله‌سوار کدامند؟»، به شناسایی عوامل طبیعی و انسانی مؤثر بر انگیزه گردشگری در دو شهرستان مذکور پرداخته و نقش موقعیت جغرافیایی آنها را بر انگیزه گردشگری مرزی مورد مطالعه قرار دهد. روش تحقیق در این مقاله از نوع مطالعات توصیفی-تحلیلی و تطبیقی است که برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها از روش کتابخانه‌ای، اسنادی، پیمایش میدانی و همچنین از ابزار پرسشنامه استفاده گردیده و برای تحلیل اطلاعات نیز از نرم‌افزار SPSS بهره گرفته شده است. نتایج تحقیق نمایانگر آن است که از میان جاذبه‌های مختلف گردشگری شهرستان آستارا، مؤلفه‌هایی مانند وجود ساحل، بازارچه‌ی مرزی، لغو روادید، جاذبه‌های طبیعی و مرزی بیشترین تأثیر را در جذب گردشگر به این منطقه دارند. از طرفی در شهرستان بيله سوار مؤلفه‌هایی مانند لغو روادید، زبان مشترک، مسایل امنیتی و وجود بازارچه مرزی، بالاترین میانگین رتبه‌ای را در میان انگیزه‌های مختلف جذب گردشگران به این شهرستان دارا می‌باشند.

واژه‌های کلیدی: موقعیت مرزی، انگیزه، گردشگری مرزی، آستارا، بيله‌سوار

۱. عضو هیأت علمی گروه جغرافیای سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت؛ نویسنده مسئول،

hamidpana@gmail.com

۲. دانش‌شناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی صنعت توریسم، مدرس دانشگاه پیام نور واحد

لنگرود؛ lal_e_veleni@yahoo.com

۳. دانشجوی دکتری تخصصی رشته‌ی مطالعات جنوب غرب آسیا، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.

۴. دانشجوی دکتری تخصصی رشته‌ی امنیت داخلی، دانشگاه عالی دفاع ملی.

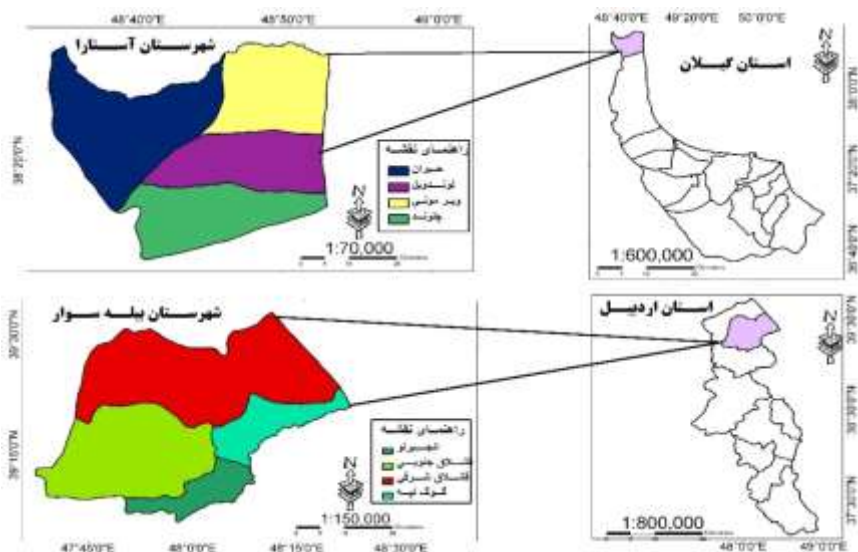
مقدمه

حرکت و سفر به دلایل مختلفی در نهاد انسان‌ها نهفته است. اگر چه از دیرباز همواره گروه‌هایی از انسان‌ها به خاطر دیدار از کشورهای مختلف و آشنایی با اقوام و جوامع گوناگون، مناطق جذاب طبیعی، زیارت، تحصیل و یا داد و ستد کالاهای مختلف، رنج سفر را بر خود هموار می‌کردند؛ اما امروزه گردشگری به عنوان یک صنعت مطرح است. مردم سراسر جهان هر سال بیش از گذشته به مسافرت می‌روند. در تعریف سازمان جهانی گردشگری گردشگر به کسی اطلاق می‌شود که برای مدت زمانی، دست کم یک شب و کمتر از یک سال به مکانی غیر از وطن یا محل سکونت معمولی خود مسافرت می‌کند و هدف او کار کردن و کسب درآمد نیست (کازمی، ۲۲: ۱۳۸۷). در اغلب موارد گردشگران از مرزهای سیاسی عبور می‌کنند. مرزهای سیاسی واقع بین کشورها یکی از جاذبه‌های مهم گردشگری به حساب می‌آیند و گردشگران زیادی را به سمت خود سوق می‌دهند. با توجه به ماهیت مرزهای سیاسی، کارکردهای مختلف مرز در جهان امروز و موقعیت جغرافیایی مناطق مرزی، بازدید از این مناطق با انگیزه‌های مختلفی صورت می‌گیرد. گردشگری مرزی پدیده‌ای نوپا محسوب می‌شود. سیاست‌های مرزی، تفاوت‌های موجود در نواحی دو سوی مرز و موانع فیزیکی ایجاد شده به وسیله مرزها در بسیاری از ابعاد مورد نیاز صنعت گردشگری مانند: انگیزه‌های مسافرت، توسعه زیرساخت‌ها، بازاریابی و غیره باید مورد توجه قرار گیرد. حیطة عمل گردشگری در مناطق مرزی بسیار گسترده است. مرزها با توجه به این که در چه منطقه جغرافیایی و بین کدام واحدهای سیاسی قرار گرفته‌اند، دارای جذابیت ویژه و متفاوتی برای گردشگران هستند. مقاله‌ی حاضر سعی دارد ضمن شناسایی جاذبه‌های گردشگری شهرستان آستارا و بیله‌سوار به رتبه‌بندی این جاذبه‌ها بپردازد و میزان تأثیر هر یک از این جاذبه‌ها را به عنوان انگیزه‌ی گردشگری در جذب توریست به مناطق مورد مطالعه روشن سازد.

پیشینه تحقیق

مشخصات مناطق مورد مطالعه

محدوده‌ی مورد مطالعه‌ی این تحقیق، شهرستان‌های آستارا در استان گیلان و بيله‌سوار در استان اردبیل می‌باشند. آستارا از شهرستان‌های استان گیلان است که در ۵۱۴ کیلومتری تهران، ۷۵ کیلومتری اردبیل، ۱۸۹ کیلومتری شمال باختری شهر رشت و ۱۵۰ کیلومتری بندر انزلی، در مسیر راه اصلی رشت - اردبیل و در جلگه‌ی ساحلی دریای مازندران^۱ واقع شده است (شجاعی، ۱۳۸۹: ۳۹۵). این شهرستان دارای دو بخش مرکزی و لوندویل است که بخش مرکزی متشکل از دهستان‌های حیران با ۲۴ آبادی و ویرمونی با ۲۶ پارچه آبادی و بخش لوندویل نیز متشکل از دو دهستان به نامهای لوندویل و چلونند به ترتیب دارای ۱۵ و ۱۸ پارچه آبادی می‌باشد. شهرهای تابعه آن نیز آستارا و لوندویل می‌باشد. شهرستان بيله-سوار در شمال استان اردبیل و در فاصله‌ی ۱۵۵ کیلومتری شمال شرق اردبیل با ۱۹۴۵ کیلومتر مربع مساحت و ۵۹۵۸۴ نفر جمعیت، حدود ۱۱ درصد از مساحت استان اردبیل را به خود اختصاص داده و در قسمت وسیعی از جلگه مغان قرار گرفته است. این شهرستان دارای ۲ بخش مرکزی و قشلاق‌دشت، ۴ دهستان، ۳۵۳ آبادی بوده و شهرستان‌های تابعه‌ی آن بيله‌سوار و جعفرآباد هستند. دهستان‌های گوگ‌تپه و انجیرلو در تابعیت بخش مرکزی و دهستان‌های قشلاق جنوبی و قشلاق شرقی از توابع بخش قشلاق‌دشت می‌باشند.

شکل ۱: مناطق گردشگری شهرستان‌های آستارا و بيله سوار

مبانی نظری تحقیق

در قرن بیست و یکم مؤلفه‌های اصلی قدرت و کنترل به شدت تغییر یافته است؛ به طوری که دیگر قدرت تسلیحاتی، نیروهای نظامی و منابع زیرزمینی ملاک اصلی قدرت و نفوذ به حساب نمی‌آیند. مهم‌ترین عامل قدرت جهانی در سده بیست و یکم، قدرت مبتنی بر دانایی یعنی نقش فزاینده دانش شامل: علم، تکنولوژی، فرهنگ، مذهب و ارزش‌ها می‌باشند که می‌توانند کارایی اقتصادی و نظامی هم داشته باشند (روشن و فرهادیان، ۱۳۸۵: ۱۲۳). تافلر^۱ در کتاب موج سوم به این مفهوم اشاره دارد که بشر دو انقلاب مهم کشاورزی و صنعتی را پشت سر گذاشته است و امروز در آستانه انقلاب سوم (انقلاب الکترونیک) قرار دارد. او معتقد است اگر چه بعد از انقلاب الکترونیک ممکن است آرمان شهر تحقق نیابد، اما جامعه‌ای انسانی‌تر و دموکراتیک‌تر به وجود خواهد آمد که بهتر از دنیایی است که پشت سر گذاشته ایم (تافلر، ۱۳۶۶: ۶). در جهان امروز که روزانه شاهد

1. Alvin Toffler

تغییرات شدید و پیشرفت‌های بزرگ علمی هستیم، بسیاری از مسائل سنتی جایی برای ابراز وجود ندارند. جامعه بشری در عصر قدرت مبتنی بر دانایی قرار دارد و از طرفی پدیده جهانی شدن ساختار سیاسی نظام جهانی را به شدت متحول نموده است. مرزها در مقام ابزارهای محدودکننده فضاها و تعیین قلمروهای حاکمیت رجال سیاسی، اعتبار قبلی خود را از دست داده و کمرنگ شده‌اند (لورو و توآل^۱، ۱۳۸۱: ۱۰۵). مهم‌ترین دستاورد فناوری اطلاعات و ارتباطات در جهان امروز، دسترسی سریع به اطلاعات و انجام امور، بدون در نظر گرفتن فواصل جغرافیایی و محدودیت‌های زمانی است (برقی و قنبری، ۱۳۸۹: ۱۳۵). مرزهای سیاسی جداکننده فلسفه‌های سیاسی یا ایدئولوژی‌ها از هم است و گاه با جدایی‌های معمول سیاسی - جغرافیایی، موجودیت‌های جدا از هم سیاسی تطبیق پیدا می‌کند (مجتهدزاده، ۱۳۸۱: ۴۶). مهم‌ترین کارکرد مرزها در دهه‌های گذشته جداسازی دو قلمرو سیاسی از یکدیگر بود و بیشتر از دیدگاه نظامی و سیاسی به آن نگریسته می‌شد؛ اما در دوران اخیر کارکرد مرزها متحول شده و مرز در جهان امروز به عنوان مانع ارتباط بین دو قلمرو، کارکرد خود را از دست داده و کمرنگ شده است. نیازهای طبیعی انسان‌ها به منابع موجود در محیط اطراف باعث شد تا انسان از آغاز پیدایش خود و تشکیل زندگی گروهی محدودی معینی را برای خود مشخص کند و از آن محدوده در برابر نفوذ سایر افراد، جلوگیری نماید (نامی، ۱۳۸۹: ۱). تاریخ شکل‌گیری و پیدایش مرز سابقه‌ای به قدمت انسان دارد. در گذشته مرز به صورت یک خط آن چنان که امروز وجود دارد، مفهومی نداشت. بلکه سرحدات به عنوان مرز بین قلمروهای سیاسی محسوب می‌شدند. سرحد به معنای آخرین حد پیشروی یک امپراتوری در نواحی اطراف خود بوده است (میرحیدر، ۱۳۸۵: ۱۶۲). پس از فروپاشی شوروی سابق در سال ۱۹۹۱ میلادی، کار حفظ امنیت مرزهای سیاسی دچار تحولات بنیادین شد. در جهان امروز کشورها فقط از طرف دولت‌های همسایه تهدید نمی‌شوند. بلکه امنیت کشورها و مرزهای سیاسی آنان با مسائل

1. Loro & Thual

جدید و تهدیدات متنوعی روبه‌روست؛ که اقتدار نظامی و کنترل شدید مرزها نمی‌تواند پاسخگوی این تهدیدها باشد. ناپایداری عمومی در جهان، جنایات بین‌المللی، معضلات زیست محیطی و تسلیحات هسته‌ای به عنوان منابع تهدید در عصر حاضر به حساب می‌آیند که خارج از حیطه‌ی مرزهای سنتی عمل می‌کنند و چه بسا مجری این کار دولت‌های همسایه نیستند. کنترل شدید مرزهای سیاسی یک کشور مانع از روبه‌رو شدن با این تهدیدات نمی‌باشد (زین العابدین، ۱۳۸۵: ۷۹). امروزه مخاطرات مختلف امنیتی بعد جهانی پیدا کرده‌اند و کارکرد مرزها را به عنوان یک حایل و مانع با تردید مواجه ساخته‌اند. پدیده‌ی نوظهور جهانی شدن عده‌ای از محققان را به این فکر واداشت که مرزها در عصر حاضر اهمیت و هویت خود را از دست داده‌اند و مطالعه و تحقیق پیرامون پدیده‌ی مرز ارزش چندانی ندارد. در دنیای بدون مرز امروز، رسانه‌های فراملی و بازیگران غیردولتی مانند اینترنت، ماهواره، خبرگزاری‌ها و وب‌های مختلف حاکمیت کشورها را با چالش بزرگی روبرو ساخته و مشروعیت حکومت‌ها و هویت مرزها را مخدوش کرده‌اند (حیدری‌فر، ۱۳۸۹: ۱۵۷). با توجه به رشد روزافزون فناوری‌های جدید، مرزها نمی‌توانند نقش خود را به عنوان یک مانع مستحکم در برابر تهدیدات خارجی به خوبی ایفاء نمایند. در دهه‌های اخیر صنعت گردشگری به سرعت در حال تبدیل شدن به بزرگ‌ترین صنعت جهان است و مردم هر سال بیشتر از گذشته در حال مسافرت کردن هستند. مسافرت‌های بین‌المللی در دهه‌های اخیر روند رو به رشدی را طی می‌کند. به طوری که سازمان جهانی جهانگردی تعداد جهانگردان بین‌المللی در سال ۲۰۲۰ میلادی را حدود یک و نیم میلیارد نفر تخمین می‌زند (یاوری و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۳). یکی از اهداف اصلی مسافران در عبور از مرزها لذت بردن و یادگیری شخصی است؛ و در این رابطه مرزهای سیاسی و بین‌المللی با توجه به توانمندی بالای خود می‌توانند به عنوان یک جاذبه‌ی گردشگری ایفای نقش کنند. با وجود اهمیت مرزها و تاریخ طولانی مسافرت بشر به خارج مفهوم گردشگری مرزی تا به امروز کمتر مورد مطالعه قرار گرفته است. تلاش‌های اولیه برای بررسی بین

روابط مرز و گردشگری به کنفرانسی تحت عنوان "بازشناسی وحدت جغرافیایی بین‌المللی و گردشگری" در سال ۱۹۷۷ میلادی بر می‌گردد که متعاقب آن شرح مذاکرات این نشست منتشر شد و مطالعه پیرامون گردشگری مرزی گسترش پیدا کرد (تیموتی، ۱۳۸۸: ۲). بیشتر مطالعات مرزی پیرامون مسائل سیاسی و اقتصادی صورت گرفته است. با توجه به کارکردهای مختلف مرزها و اهمیت آنها در نزد دولت‌ها، می‌توان با برنامه‌ریزی مناسب و شناسایی توانمندی‌های متعدد مناطق مرزی، گردشگری را در مناطق مرزی گسترش داد. مرزهای سیاسی از زمان‌های گذشته یکی از مقوله‌های مهم و قابل توجه در نزد کشورهای مختلف محسوب می‌شد. زمانی که فاکتور نظامی‌گری و قدرت عامل برتری دولت‌ها بود، مرزهای سیاسی در نزد کشورها و در عرصه‌ی بین‌المللی از ارزش و جایگاه بالایی برخوردار بودند و نقش یک حصار و مانع در برابر بیگانگان ایفاء می‌نمودند. در گذشته بهترین نوع مرز آنهایی تلقی می‌شدند که بتوانند ارتباط بین دو سرزمین را به کلی قطع کنند و در واقع مهم‌ترین کارکرد مرز، جنبه جداسازی و دفاعی آن بود. با گذر زمان کارکرد مرزها نیز دچار تحول و دگرگونی شده است؛ به نحوی که به تدریج از اهمیت کارکرد امنیتی - دفاعی مرزها کاسته شده و کارکرد ارتباطی - تجاری آنها اهمیت یافته است (زرقانی، ۱۳۸۶: ۲۶). به دنبال فروپاشی شوروی در سال ۱۹۹۱ میلادی، تحولات بنیادین در زمینه ماهیت مرزهای سیاسی در جهان اتفاق افتاد. در عصر حاضر نوع خطراتی که کشورها را تهدید می‌کند، با گذشته فرق دارد. چرا که دیگر تنها کشور همسایه منبع تهدید به حساب نمی‌آید؛ بلکه تهدیدات جنبه‌ی بین‌المللی پیدا کرده‌اند و مرزهای سیاسی و کشورها به تنهایی قادر به کنترل و دفع آنها نیستند. در جهان امروز مسائلی چون تروریسم، جنایات بین‌المللی، فناوری، تسلیحات و معضلات زیست محیطی، کارکردهای سنتی مرزها را با تردید جدی مواجه ساخته است (زین العابدین، ۱۳۸۵: ۷۹). در حال حاضر مسائل اقتصادی مورد توجه کشورهای جهان قرار گرفته است و کشورها به دنبال تشکیل اتحادیه‌های اقتصادی در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی برای حفظ امنیت خود و کسب سود

بیشتر هستند. در جهان امروز نگاه دولت‌ها به یکدیگر فرق کرده است و دولت‌ها به عنوان مکمل یکدیگر محسوب می‌شوند و سعی دارند مشکلات بین خود را از طریق مذاکره و مراجع بین‌المللی حل نمایند و در دهه‌های اخیر مرزهای سیاسی نیز تغییر ماهیت داده‌اند. مرزها امروزه به عنوان محل تعامل و آشنایی فرهنگ کشورهای محسوب می‌شوند. با توجه به پیشرفت روزافزون فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و گسترش شبکه‌های ماهواره‌ای، ارتباط بین افراد بسیار آسان شده است. با حاکم شدن فناوری سایبرنتیک و توسعه فضای مجازی، زمان و مکان درنوردیده شده و جهان به صورت یک دهکده کوچک و بدون مرز تبدیل شده است. پدیده جهانی شدن به شدت در حال توسعه و حاکم شدن بر جهان است. اگر امروزه سرمایه‌داری گسترده‌ای جهانی یافته، ناشی از تحولات فناوری است. عنصر اقتصاد در فرآیند جهانی شدن مورد توجه بسیاری از نظریه پردازان قرار گرفته به گونه‌ای که برخی از آنها بعد اقتصادی را بر دیگر ابعاد جهانی شدن مقدم می‌دانند (حافظ نیا و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۱۳). امروزه گردشگری بین‌المللی را به عنوان امید بخش‌ترین و پیچیده‌ترین صنعت در جهان می‌دانند. بنابراین جهانی شدن اقتصاد بستری را فراهم می‌آورد که رابطه مستقیم با جریان گردشگری دارد. فرایند جهانی شدن با رفع موانع و از میان برداشتن مرزها، از دیدگاه مسافرت و گردشگری به ایجاد یک بازار مشترک و توزیع عادلانه نیروی انسانی، مادی و رفاهی برای همه مردم جهان منتهی می‌شود و این به معنای رونق گردشگری است (نیکنام و حسینی، ۱۳۸۹: ۱۳۲). از آنجا که در فرایند جهانی شدن رقابت مناطق مختلف در کسب منافع اقتصادی، اصل مهمی برای بقاء در بازار اقتصاد جهانی است و مقوله‌ی گردشگری به عنوان یک امر اقتصادی دارای منافع فراوانی است، از این رو در گستره‌ی جهانی شدن این فرصت فراهم می‌آید تا با اتخاذ راهبردهای مطلوب زمینه‌های جذب گردشگری و گسترش آن در مناطق مختلف جهان فراهم آید (پاپلی و سقایی، ۱۳۸۶: ۲۴۰).

روش تحقیق

براساس روش‌شناسی در این تحقیق از روش توصیفی-تحلیلی، بهره گرفته شده است. ابتدا به مطالعات کتابخانه‌ای شامل: فیش برداری از مدارک و اسناد کتابخانه، مقالات، پایان نامه‌ها، مجلات، نشریات تخصصی، محتوای موجود در فضای اینترنت پرداخته و داده‌های مورد نیاز گردآوری گردید. همچنین تجزیه و تحلیل از نتایج حاصل از مطالعات میدانی و پرسشنامه با حضور در محدوده مورد مطالعه و مشاهده‌ی مستقیم صورت گرفته است. داده‌های خام با استفاده از نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و نتایج در دو شهرستان مورد مطالعه مقایسه گردید.

اهمیت گردشگری شهرستان آستارا

شهرستان آستارا در طول جغرافیایی ۴۸ درجه و ۵۲ دقیقه شرقی و عرض جغرافیایی ۳۸ درجه و ۲۸ دقیقه شمالی واقع است که ارتفاع آن نسبت به دریای آزاد ۲۲- متر است. طبق جدیدترین آمار سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان مساحت این شهرستان بر اساس نقشه‌های با مقیاس ۱/۵۰۰۰۰، ۴۲۵ کیلومتر مربع محاسبه شده است (رخسارزاده، ۱۳۸۴: ۲۸). همسایگان آستارا از شمال جمهوری آذربایجان، از خاور دریای مازندران، از جنوب شهرستان هشتر و از باختر اردبیل هستند (www.e-astara.com). رود آستارا از شمال شهر می‌گذرد و آستارای ایران را از آستارای جمهوری آذربایجان جدا می‌کند. رود خواجه کریم‌چای نیز از مرکز شهر می‌گذرد و به دریای مازندران می‌ریزد. مناطق باختری مشرف به آستارا کوهستانی، آب و هوای آن معتدل و مرطوب و میزان بارندگی سالانه آن به طور متوسط ۱۵۰۰ میلی‌متر است (<http://iran-travel.blogfa.com>). شهرستان آستارا در کشورمان ۳۵ کیلومتر مرز مشترک آبی با جمهوری آذربایجان دارد که عبارت از رودخانه‌ی آستاراچای با جهت حرکت از غرب به شرق می‌باشد (ابراهیمی تمرین، ۱۳۸۳: ۱۶). بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۵ جمعیت شهرستان آستارا حدود ۸۱۲۳۴ نفر بوده است (سالنامه آماری استان گیلان، ۱۳۸۵). در این شهرستان قوم ساکن اولیه تالشی

بوده و در آن زبان‌های تالشی و ترکی آذری رایج‌اند؛ ولی در اثر مهاجرت زیاد از اهمیت زبان تالشی کاسته شده است. از نظر مذهبی مردم این شهرستان متشکل از دو مذهب شیعه و سنی است که اکثریت قریب به اتفاق جمعیت اهل تسنن را تالشی‌زبانان به خود اختصاص می‌دهند و آذری‌زبانان دارای مذهب تشیع می‌باشند. به طور کلی این شهرستان از نظر ویژگی‌های سیاسی، طبیعی و اقتصادی، از پتانسیل بالایی برخوردار است. از بین ویژگی‌های طبیعی می‌توان به ترتیب دریا، جنگل، اقلیم مناسب، اراضی پست جلگه‌ای و ساحلی را در اولویت قرار داد. از ویژگی‌های اقتصادی-سیاسی، به ترتیب می‌توان به مرزی بودن شهرستان (تردد بین مرزی) و تجارت کالا میان اهالی این شهرستان و کشور همجوار اشاره نمود (ابراهیمی تمرین، ۱۳۸۴: ۶۲ و ۱۰۲). این شهرستان به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی به عنوان یک شهرستان مرزی و ساحلی و برخوردار از جاذبه‌های اکوتوریستی، مذهبی، تاریخی و بازارچه‌های مرزی، از پتانسیل بالایی در جهت جذب گردشگران دارا می‌باشد که در صورت برنامه‌ریزی مناسب می‌توان آنها را به بالفعل تبدیل نمود.

جدول ۱: جاذبه‌های گردشگری طبیعی و انسانی شهرستان آستارا به تفکیک

جاذبه‌های انسانی	جاذبه‌های اکوتوریستی
❖ بقعه پیر قطب‌الدین	❖ ساحل
❖ بقعه شیخ تاج‌الدین محمود خوی	❖ تالاب استیل
❖ بقعه سید محمد دوست (چلونند)	❖ پارک جنگلی بی‌بی یانلو
❖ امام‌زادگان سید ابراهیم (ع) و سید قاسم (ع)	❖ منطقه بیلاقی حیران
❖ مدرسه‌ی حکیم نظامی (شهید مرجبا)	❖ رودخانه‌ی مرزی آستاراچای
❖ مدرسه‌ی شهید مدنی	❖ کانرود
❖ قلعه‌ی شنیدان	❖ رودخانه‌ی لوندویل
❖ قلعه‌ی تک آقاج	❖ رودخانه‌ی چلونند
❖ قلعه‌ی بز نو	❖ باغ عباس آباد
❖ قلعه‌ی عنبران	❖ روستای دربند
❖ قلعه‌ی لمیر محله	❖ آبشار لاتون (بارزاو)
❖ قبرستان قدیمی ونه بین	❖ آبگرم علی داشی

❖ طرح ساحلی صدف	❖ آبگرم کوتاه کومه
❖ بازارچه‌های مرزی	❖ بهشت کاکتوس‌ها
❖ گمرک آستارا	❖ باغ پرندگان
	❖ پارک حیات وحش

منبع: www.gilandaryeknegah.blogfa.com

اهمیت گردشگری شهرستان بيله سوار

شهرستان بيله سوار در منتهی‌الیه شمال شرق استان اردبیل، جنوب رود ارس و با فاصله‌ی حدود ۵۰ کیلومتر از سمت شرق با دریای مازندران قرار دارد. این شهرستان از جهات شرق، شمال شرق و جنوب شرق حدود ۶۸ کیلومتر مرز مشترک با جمهوری آذربایجان دارد. این شهرستان از غرب با شهرستان پارس آباد و از سمت جنوب با شهرستان گرمی هم مرز می‌باشد. شهر بيله سوار مرکز این شهرستان دارای طول جغرافیایی ۴۸ درجه و ۲۲ دقیقه شرقی و عرض جغرافیایی ۳۹ درجه و ۲۳ دقیقه شمالی می‌باشد. آب و هوای این شهرستان معتدل و نیمه خشک است. شهر بيله سوار در مسیر راه اصلی گرمی - پارس آباد قرار دارد؛ که از این طریق ۶۳ کیلومتر به سوی شمال غربی با پارس آباد و ۵۶ کیلومتر به سوی جنوب غربی با گرمی فاصله دارد (www.parsology.blogfa.com). میانگین بارندگی در بيله سوار ۳۵۰ میلی‌متر می‌باشد که در سال‌های برداشت آمار از ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۷ در ایستگاه هواشناسی بيله سوار، سال ۱۳۸۲ با مجموع بارش ۵۰۲/۶ میلی‌متر بیشترین و سال ۱۳۸۵ با مجموع ۲۵۸/۱ میلی‌متر کمترین بارندگی را داشته است. میانگین رطوبت نسبی ۶۸ درصد می‌باشد که شش ماهه اول سال جزء ماه‌های کم رطوبت و شش ماهه دوم سال ماه‌های پر رطوبت هستند (www.shoray-bilesavar.com). در سرشماری عمومی آبان سال ۱۳۷۵ جمعیت این شهرستان ۵۹۵۸۴ نفر اعلام شده بود؛ اما **سرشماری عمومی سال ۱۳۸۵** نشان می‌دهد که رشد جمعیت در بيله سوار منفی بوده و کل جمعیت به رقم ۵۴۴۷۱ رسیده است. از مجموع جمعیت شهرستان ۲۹۷۸۶ نفر در بخش مرکزی و تعداد ۱۴۰۲۷ نفر در شهر بيله سوار زندگی می‌کنند. این شهرستان از حاصلخیزترین زمین‌های کشاورزی در

استان اردبیل برخوردار و به نام بیله‌سوار زرخیز معروف است. طبیعت زیبا، مواهب گمرک بین‌المللی، بازارچه‌ی مشترک و پایانه منتهی به جمهوری آذربایجان تأثیر فراوانی در شکوفایی شهر داشته است. این شهرستان به دلیل مجاورت با جمهوری آذربایجان، یکی از مدخل‌های ورودی مهم گردشگران خارجی به کشورمان است. برخورداری از مرز زمینی، وجود گمرک، بازارچه‌ی مرزی، مراکز علمی-آموزشی، جاذبه‌های تاریخی و طبیعی سبب شده‌اند که بسیاری از گردشگران داخلی و خارجی این منطقه را به عنوان مقصد گردشگری خود انتخاب کنند (نظری ولنی و زین‌العابدین، ۱۳۹۰: ۸۳).

جدول ۲: جاذبه‌های گردشگری طبیعی و انسانی شهرستان بیله‌سوار به تفکیک

جاذبه‌های انسانی	جاذبه‌های اکوتوریستی
❖ قیز قلعه‌سی (قلعه دختر)	❖ رودخانه‌ی پل‌رود یا بلغارچای
❖ محوطه‌ی باستانی کاروانسرای شورگل	❖ روخانه‌ی قره‌سو (دره سو)
❖ محوطه‌ی باستانی پتلقان	❖ سواحل رود ارس
❖ بازارچه‌ی مرزی بیله‌سوار	❖ بال‌ها رود
❖ گمرک	❖ آق‌بیگلو
❖ مرز بیله‌سوار	❖ قلعه‌ی جهان خانملو
❖ مدرسه‌ی امام خمینی (ره)	❖ کوه‌های خروسلو
❖ مزار شهدای گمنام	❖ شکارگاه‌های دشت مغان - بیله‌سوار
	❖ درخت چنار مشهور به پیربابا

یافته‌های تحقیق

دو شهرستان آستارا در استان گیلان و شهرستان بیله‌سوار در استان اردبیل به عنوان محدوده‌های مورد مطالعه در این تحقیق در نظر گرفته شدند. پس از مطالعه پیرامون موضوع تحقیق و تحلیل داده‌های حاصل از کار میدانی، مناطق مزبور مورد ارزیابی تطبیقی قرار گرفتند. جداول زیر تشابهات و تفاوت‌های دو شهرستان را بازگو می‌کنند.

جدول ۳: شباهت‌های شهرستان‌های آستارا و بيله‌سوار

❖ هر دو شهرستان با جمهوری آذربایجان مرز مشترک دارند.
❖ هر دو شهرستان دارای بازارچه‌ی مرزی هستند.
❖ هر دو شهرستان در آن سوی مرز شهرهایی به نام خودشان دارند (بيله‌سوار ایران و بيله‌سوار جمهوری آذربایجان، آستارای ایران و آستارای جمهوری آذربایجان).
❖ هر دو شهرستان دارای آداب و رسوم سنتی مشترک هستند.
❖ هر دو شهرستان دارای گمرک می‌باشند.
❖ هر دو شهرستان دارای مراکز علمی – آموزشی، هستند.
❖ هر دو پذیرای مسافران آن سوی مرز هستند.
❖ هر دو دارای جاده ترانزیت هستند.
❖ در هر دو شهرستان آستارا و بيله‌سوار علاوه بر پیروان مذهب شیعه اثنی عشری، عده‌ای اهل سنت حنفی مذهب نیز زندگی می‌کنند.

جدول ۴: تفاوت‌های شهرستان‌های آستارا و بيله‌سوار

ردیف	شهرستان آستارا	شهرستان بيله‌سوار
۱	شهرستان آستارا در استان گیلان و دارای موقعیت جغرافیایی خاص خود می‌باشد.	شهرستان بيله‌سوار در استان اردبیل و دارای موقعیت جغرافیایی مربوط به خود است.
۲	آب و هوای آستارا معتدل و مرطوب خزری می‌باشد.	آب و هوای بيله‌سوار نیمه خشک و معتدل می‌باشد.
۳	میانگین بارندگی سالانه در آستارا ۱۵۰۰ میلی‌متر می‌باشد.	میانگین بارندگی سالانه در بيله‌سوار ۳۵۰ میلی‌متر می‌باشد.
۴	فاصله‌ی شهرستان آستارا تا تهران ۵۱۴ کیلومتر می‌باشد.	فاصله شهرستان بيله‌سوار تا تهران ۷۴۶ کیلومتر است.
۵	شهرستان آستارا به دلیل سهولت دسترسی و مجاورت با استان اردبیل، توانایی جذب گردشگران بیشتری را دارد.	شهرستان بيله‌سوار به دلیل عدم دسترسی و قرارگیری در شمال شرق استان اردبیل توانایی جذب گردشگران را نداشته و تقریباً ناشناخته است.
۶	شهرستان آستارا از جنگل، پارک‌های جنگلی، دریا، چشم-اندازهای بیلابلی، حیات وحش، تالاب استیل، استخر طبیعی، آبگرم علی‌داشی و کوه کومه، آبشار لوندویل و نقاط سرسبز برخوردار است.	شهرستان بيله‌سوار فقط دارای دشت و کوه می‌باشد.
۷	فاصله‌ی شهرستان آستارا تا مرکز استان ۱۸۹ کیلومتر است.	فاصله شهرستان بيله‌سوار تا مرکز استان ۱۵۵ کیلومتر است.
۸	فاصله شهرستان آستارا تا فرودگاه رشت ۱۸۹ کیلومتر و تا	فاصله شهرستان بيله‌سوار تا فرودگاه پارس‌آباد ۶۳ کیلومتر

اردبیل ۷۵ کیلومتر می باشد.	است.
استان گیلان فقط یک بازارچه‌ی مرزی در شهرستان آستارا دارد.	استان اردبیل سه بازارچه‌ی مرزی دارد که در حال حاضر فقط بازارچه بیله سوار فعال است.
مردم شهرستان آستارا علاوه بر زبان تالشی، به زبان آذری هم تکلم می کنند.	زبان اصلی مردم بیله سوار آذری است.
قدمت گمرک شهرستان آستارا به ۲۰۰ سال می رسد و بزرگترین گمرک زمینی کشور محسوب می گردد.	قدمت گمرک بیله سوار به ۹۰ سال می رسد.
مساحت شهرستان آستارا ۴۲۵ کیلومتر مربع می باشد.	مساحت شهرستان بیله سوار ۱۹۴۵ کیلومتر مربع است.
شهرستان آستارا در سال ۸۵، ۸۱۲۳۴ نفر جمعیت داشته است.	جمعیت شهرستان بیله سوار در سال ۸۵، ۵۵۵۸۴ نفر بوده است.

بحث و نتایج

پس از بررسی میدانی، جمع آوری داده‌ها و وارد کردن در نرم افزار SPSS، متغیرهای مربوط به عوامل طبیعی و موقعیت جغرافیایی در یک گروه دسته‌بندی گردید؛ سپس به دلیل این که تنها گروه مورد بررسی گردشگران بودند، آزمون T تک نمونه‌ای برای میانگین جامعه مناسب تشخیص داده شد. پس از این که دو گروه گردشگران آستارا و بیله سوار به صورت جداگانه بررسی شدند، نتیجه تحلیل برای آستارا $P.Value = 0/00$ و برای بیله سوار $P.Value = 0/04$ بود و از آن جایی که در هر دو شهرستان آستارا و بیله سوار سطح معناداری کمتر از $0/05$ می باشد، فرضیه‌ی تحقیق یا $H1$ تأیید و فرضیه‌ی صفر ($H0$) رد می شود. هم چنین با نگاه به میانگین رتبه‌ای به دست آمده در دو شهرستان آستارا و بیله سوار از آن جایی که میانگین بالاتر از $2/5$ می باشد، لذا نشان از تأثیر گذاری مثبت عوامل طبیعی و موقعیت جغرافیایی بر انگیزه‌ی گردشگران دارد.

جدول ۶: میانگین رتبه‌ای متغیرهای انسانی مؤثر بر انگیزه‌ی گردشگری مرزی در شهرستان‌های آستارا و بيله‌سوار

ردیف	متغیرها	آستارا	بيله سوار
۱	آب و هوا	۳/۸۴	۳/۲۸
۲	جاذبه‌های طبیعی	۴/۲۷	۳/۱۴
۳	مسائل امنیتی	۳/۸۶	۴/۱
۴	سهولت دسترسی به منطقه	۳/۸۱	۳/۵۸
۵	جاذبه‌های مرزی	۳/۸۸	۳/۷۲
۶	چشمه‌های آب معدنی و آب گرم	۲/۹۸	۲/۵۹
۷	پارک‌های جنگلی و تفریحی	۳/۴۹	۲/۸۹
۸	تالاب‌ها و مرداب	۳/۸	۱/۹۸
۹	ساحل	۴/۷	۱/۸۶
۱۰	مکان به عنوان مقصد کم هزینه	۳/۶۲	۳/۴۳
	جمع میانگین	۳/۸۲	۳/۰۵

در ادامه متغیرهای مربوط به عوامل انسانی در پرسشنامه جدا و در یک گروه دسته بندی شد و مانند فرضیه اول، آزمون T تک نمونه ای جهت تحلیل مناسب تشخیص داده شد. یافته‌های تحلیل برای دو شهرستان آستارا و بيله‌سوار به ترتیب بدین شرح می‌باشد. نتیجه‌ی تحلیل برای شهرستان آستارا $p.value = 0/00$ و برای شهرستان بيله‌سوار نیز $0/00$ $p.value =$ می‌باشد. لذا فرضیه‌ی دوم نیز تأیید و فرضیه‌ی پوچ یا صفر (H_0) رد می‌شود. همچنین میانگین رتبه‌ای در دو شهرستان آستارا و بيله‌سوار که بالاتر از $2/5$ می‌باشد، نشان از تأثیرگذاری مثبت عوامل انسانی بر انگیزه گردشگری مرزی است.

جدول ۵: میانگین رتبه‌ای متغیرهای طبیعی و موقعیت جغرافیایی مؤثر بر انگیزه‌ی گردشگری مرزی در شهرستان‌های آستارا و بيله‌سوار

ردیف	متغیرها	آستارا	بيله‌سوار
۱	اماکن مذهبی	۲/۵۹	۲/۵۲
۲	بازارچه‌های مرزی	۴/۳	۴/۰۴
۳	راه و زیرساخت‌ها	۴/۰۳	۳/۲۴
۴	روابط خویشاوندی	۳/۱	۳/۶۳
۵	امکانات رفاهی و اقامتی	۳/۱۱	۲/۸۶
۶	آداب و رسوم	۳/۲۷	۳/۹
۷	زبان به عنوان عامل ارتباطی	۳/۶۸	۴/۱۴
۸	مسائل بهداشتی و سلامت	۳/۳۴	۳/۶
۹	آثار تاریخی	۲/۷۶	۲/۷۳
۱۰	محصولات کشاورزی	۲/۸۳	۳/۸۲
۱۱	صنایع دستی	۳	۲/۵۲
۱۲	سوغاتی‌ها	۳/۳۵	۲/۷۵
۱۳	مراکز علمی و آموزشی	۲/۶۸	۳/۰۶
۱۴	غذاهای سنتی و محلی	۳/۲۲	۲/۷
۱۵	جذابیت‌های روستایی و برون شهری	۳/۷	۳/۱
۱۶	جاذبه‌های هنری و فرهنگی	۲/۹۳	۲/۸
۱۷	فرهنگ متفاوت مکانی	۳/۳۹	۳/۷۶
۱۸	تبلیغات و اطلاع رسانی	۴/۰۹	۳/۷۶
۱۹	لغو روادید	۴/۶۶	۴/۲۴
	جمع میانگین	۳/۳۷	۳/۳۲

مرزهای سیاسی عامل تشخیص و جدایی قلمروهای سیاسی از یکدیگر می‌باشند. یکی از اهداف اصلی گردشگران در عبور از مرزها، لذت بردن، یادگیری و توجه به تفاوت‌های دو

سوی مرز است. در این رابطه مرزهای سیاسی و بین‌المللی با توجه به توانمندی‌های بالای خود یکی از جاذبه‌های اصلی گردشگری محسوب می‌شوند. با توجه به اهمیت مرزها و تاریخ طولانی مسافرت انسان‌ها به خارج از مرزهای قلمرو خویش، گردشگری مرزی تا به امروز ناشناخته مانده است. مرزها به عنوان یک مؤلفه‌ی تأثیرگذار بر صنعت گردشگری در جهان امروز قلمداد می‌شوند. یکی از کارکردهای مرز، ایجاد محدودیت در ارتباط بین مردم دو سوی مرز است. به طوری که حتی آرام‌ترین مرزها نیز می‌توانند برای افراد و گردشگران به عنوان یک عامل بازدارنده عمل کنند. از طرفی مناطق مرزی به دلیل وجود تفاوت‌های سیاسی، آداب و سنن متفاوت و برخورداری از جاذبه‌های طبیعی و انسان-ساخت، عاملی برای جذب گردشگران به شمار می‌روند. کشور ایران به دلیل موقعیت جغرافیایی، واقع شدن در منطقه خاورمیانه، همجواری با همسایگان متعدد و داشتن مرزهای بین‌المللی (خشکی و آبی) به طول ۸۵۷۴ کیلومتر، پتانسیل بالایی را در جهت توسعه گردشگری مرزی دارا می‌باشد. پژوهش حاضر در پی ضرورت احساس شده در "مقایسه انگیزه‌ی گردشگری مرزی در دو شهرستان آستارا و بيله سوار" انجام پذیرفت. شهرستان-های آستارا و بيله سوار، به عنوان دو منطقه‌ی مرزی میان کشورمان و جمهوری آذربایجان، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار هستند. این دو شهرستان مرزی در بسیاری از زمینه‌ها دارای شباهت‌هایی هستند که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: وجود گمرک، بازارچه‌ی مرزی، مراکز علمی-آموزشی، جاده ترانزیت، همسایگی با جمهوری آذربایجان و زبان مشترک. اما به دلیل قرار گرفتن در دو موقعیت جغرافیایی متفاوت، تفاوت‌هایی نیز در بین این دو منطقه وجود دارد که از آن جمله می‌توان به مؤلفه‌هایی مانند: جمعیت، سابقه‌ی تاریخی، فاصله تا مرکز استان و کشور، طول مرز بین‌المللی، وجود چشمه‌های آب گرم، پوشش گیاهی، دریا، ساحل، محصولات کشاورزی و غیره اشاره نمود. بر اساس آمار و اطلاعات بدست آمده از مطالعات میدانی، در شهرستان آستارا به دلیل وجود دریا، متغیرهای ساحل، لغو روادید و بازارچه مرزی به ترتیب بالاترین میانگین رتبه‌ای را از بین

مؤلفه‌های ۲۹ گانه موجود در پرسش‌نامه بدست آورده‌اند. در تحلیل آماری حاصل از مطالعات میدانی شهرستان بيله‌سوار به دلیل برخورداری از زبان مشترک با آن سوی مرز، فقدان مخاطرات امنیتی و سهولت رفت و آمد از طریق مرز زمینی بین ایران و جمهوری آذربایجان که به دنبال لغو روادید صورت گرفته، متغیرهای لغو روادید، زبان مشترک و مسایل امنیتی به ترتیب بالاترین میانگین رتبه‌ای را در بین مؤلفه‌های مختلف کسب کرده‌اند. میانگین رتبه‌ای کل متغیرهای ۲۹ گانه در شهرستان آستارا ۳/۵۹ و میانگین رتبه‌ای مجموع متغیرها در شهرستان بيله‌سوار ۳/۱۸ می باشد که نشان از برتری نسبی متغیرهای مطرح شده در پرسش‌نامه پیرامون توسعه گردشگری مرزی شهرستان آستارا می‌باشد.

پیشنهادها و راهکارها

- سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی در جهت افزایش امکانات رفاهی و تفریحی در مناطق مرزی شهرستان‌های آستارا و بيله‌سوار با هدف شکوفایی گردشگری مرزی.
- ایجاد خانه‌های دوستی و برگزاری نمایشگاه در کشورهای حوزه قفقاز با هدف معرفی جاذبه‌های گردشگری ایران.
- تلاش در جهت گسترش ارتباط بین‌المللی میان ایران و کشورهای حوزه قفقاز که این امر رونق گردشگری را در مناطق مرزی آستارا و بيله‌سوار به دنبال خواهد داشت.
- ایجاد هماهنگی با دولت جمهوری آذربایجان در جهت لغو روادید از سوی آن کشور برای گردشگران ایرانی، که این امر سبب افزایش ارتباط و رونق گردشگری مرزی میان ایران و جمهوری آذربایجان خواهد شد.

منابع و مآخذ

- ابراهیمی تمرین، یدالله. (۱۳۸۳). بررسی توان‌های محیط جغرافیایی شهرستان آستارا در توسعه صنعت گردشگری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیای طبیعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت. به راهنمایی جلیل‌الدین سرور.
- حافظ نیا، محمد رضا؛ و همکاران. (۱۳۸۹). سیاست و فضا. چاپ اول. تهران: انتشارات پاپلی.
- کاظمی، مهدی. (۱۳۸۷). مدیریت گردشگری. چاپ سوم. تهران: انتشارات سمت.
- زرقانی، سید هادی. (۱۳۸۶). مقدمه‌ای بر شناخت مرزهای بین‌المللی. چاپ اول. تهران: انتشارات معاونت پژوهشی دانشگاه علوم انتظامی.
- یاور، حسین؛ و همکاران. (۱۳۹۰). شناخت صنعت جهانگردی. چاپ دوم. تهران: انتشارات سیمای دانش.
- لورو، پاسکال؛ فرانسوا توآل. (۱۳۸۱). کلیدهای ژئوپلیتیک. ترجمه‌ی حسن صدوق. چاپ اول. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- برقی، حمید؛ قنبری، یوسف. (۱۳۸۹). تحلیلی بر نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات در توسعه‌ی روستایی. فصلنامه علمی - ترویجی راهبرد یاس. شماره‌ی ۲۴. تهران.
- پاپلی یزدی، محمد حسین؛ سقایی، مهدی. (۱۳۸۶). گردشگری (ماهیت و مفاهیم). چاپ دوم. تهران: انتشارات سمت.
- تافلر، آلوین. (۱۳۶۶). موج سوم. ترجمه‌ی شهین‌دخت خوارزمی. چاپ سوم. تهران: انتشارات نشر نو.
- تیموتی، دالن جی. (۱۳۸۸). گردشگری بین‌المللی و برنامه‌ریزی. ترجمه‌ی حیدر لطفی و ناصر سلطانی. چاپ اول. تهران: انتشارات قومس.
- حیدری فر، محمد رئوف. (۱۳۸۹). جهانی شدن و تحول کارکرد مرزها. فصلنامه‌ی سیاست خارجی. شماره‌ی ۱. تهران.

- رخسارزاده، اسفندیار. (۱۳۸۴). بررسی اثرات اقتصادی-اجتماعی رابطه‌ی ایران با جمهوری آذربایجان بر شهرستان آستارا با تأکید بر روستاها. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت. به راهنمایی نورالدین عظیمی.
- روشن، علی اصغر؛ فرهادیان، نورالله. (۱۳۸۵). فرهنگ اصطلاحات جغرافیای سیاسی - نظامی. چاپ اول. تهران: انتشارات دانشگاه امام حسین (ع).
- زین العابدین عموقین، یوسف. (۱۳۸۵). درآمدی بر جغرافیای سیاسی پیشرفته. چاپ اول. رشت: انتشارات کتیبه‌ی گیل
- معاونت مدیریت و برنامه‌ریزی استانداری گیلان. (۱۳۸۵). سالنامه آماری استان گیلان.
- شجاعی، حیدر. (۱۳۸۹). دانشنامه اماکن مذهبی، فرهنگی و تاریخی. چاپ اول. تهران: انتشارات فهرست.
- مجتهدزاده، پیروز. (۱۳۸۱). جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی. چاپ اول. تهران: انتشارات سمت.
- میر حیدر، درّه. (۱۳۸۵). مبانی جغرافیای سیاسی. چاپ سیزدهم. تهران: انتشارات سمت.
- نامی، محمد حسن. (۱۳۸۹). جغرافیای مرز. چاپ دوم. تهران: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- نظری ولنی، لاله. (۱۳۹۰). تحلیل مقایسه‌ای انگیزه‌های گردشگری مرزی در دو شهرستان آستارا و بیله سوار. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت. به راهنمایی یوسف زین العابدین عموقین.
- نیکنام، کامبیز؛ حسینی، سید صادق. (۱۳۸۹). شناخت صنعت گردشگری. چاپ اول. اردبیل: انتشارات محقق اردبیلی.

- <http://iran-travel.blogfa.com>
- www.e-astara.com
- www.gilandaryeknegah.blogfa.com
- www.parsology.blogfa.com
- www.shoray-bilasavar.com